

provincie **HOLLAND**
ZUID

Discussienota Kantoren Zuid-Holland 2018

Ambtelijk concept
Januari 2018

Inhoudsopgave

1. Inleiding	P. 2
2. Ontwikkelingen in de kantorenmarkt en belangrijkste uitkomsten Behoefteraming kantoren Zuid-Holland.....	2
3. Het huidige kantorenbeleid en noodzaak tot actualisering.....	4
4. Bespreekpunten	4
5. Flankerend beleid.....	6
Bijlagen	
A. Voorstel hoofdstructuur kantorenlocaties Zuid-Holland	7
B. Ontwikkeling naar gewenste kantorenvorraad in 2030, incl. afname t.o.v. 2017 (*1.000m ² wo)	7
C. Overzicht ontwikkeling plancapaciteit kantoren 2011-2018	8
D. Overzicht van gevoerde overleggen en uitgevoerde onderzoeken	8

Foto's voorpagina:

- Vernieuwbouw Hofplein Rotterdam Centraal District
- Nieuwbouw Europees OctrooiBureau, Plaspoelpolder, Rijswijk.

Leeswijzer

De Discussienota kantoren 2018 kent de volgende opbouw: Na een algemene inleiding wordt er ingegaan op de laatste ontwikkelingen in de kantorensector en de belangrijkste uitkomsten uit het onderzoek "Behoefteraming kantoren Zuid-Holland". Daarna volgt een korte beschrijving van het huidige kantorenbeleid. Vervolgens worden bespreekpunten genoemd die, na bespreking met betrokken gemeenten en regio's, in de definitieve versie van de Discussienota moeten leiden tot voorstellen voor aanpassing van provinciaal beleid. Tot slot wordt ingegaan op eventueel te voeren flankerend beleid. Dit zou een aanvulling kunnen vormen op de door regio's te actualiseren regionale kantorenvisies.

1. Inleiding

De provincie Zuid-Holland wil een toonaangevende provincie zijn met een goed woon-, werk- en leefklimaat. Voor een goed werkklimaat is het noodzakelijk dat er voldoende ruimte voor (kantoor)werkgelegenheid is op de juiste plekken, met aan de ene kant een aantal sterke kantorencusters en aan de andere kant ook (beperkte) ruimte voor kleine kantoren met een lokale reikwijdte. Het huidige kantorenbeleid is dan ook gericht op het concentreren van kantoren op de juiste plek, het reduceren van plancapaciteit op kansarme plekken en het bevorderen van transformatie van leegstaande kantoren. Transformatie van kantoren naar bijv. woningen is niet alleen goed voor de toename van het aantal woningen en zorgvuldig ruimtegebruik, maar werkt ook versterkend voor de kantorenmarkt.

Voor een goede kwantitatieve en kwalitatieve match van vraag en (plan- en bestaand) aanbod en tegengaan van ongewenste nieuwbouw, is regionale afstemming noodzakelijk. Hiervoor vraagt de provincie regio's dan ook om regionale visies op te stellen. De huidige regionale kantorenvisies zijn door GS aanvaard en hebben een looptijd tot 1 juli 2019.

Deze concept-discussienota vormt de basis om met gemeenten en regio's in gesprek te gaan over de kaders voor het nieuwe provinciale kantorenbeleid en de te actualiseren regionale kantorenvisies. Na bespreking met gemeenten en regio's zal een definitieve discussienota worden opgesteld met concrete voorstellen voor aanpassing van beleid. Deze zal eind april 2018 door Gedeputeerde Staten worden vastgesteld en daarna met Provinciale Staten worden besproken.

2. Ontwikkelingen in de kantorenmarkt en belangrijkste uitkomsten Behoefteraming kantoren Zuid-Holland

Om een actueel beeld te krijgen van de ontwikkelingen op de kantorenmarkt en de behoefte aan (nieuwe) kantoren, heeft de provincie een onderzoek laten uitvoeren door Stec Groep adviesgroep. Daarnaast is locatieonderzoek gedaan aan de hand van Economische Effect Rapportages (EER's) per locatie. Het onderzoek is intensief begeleid door een brede klankbordgroep met daarin vertegenwoordigers van de grootste kantorengemeenten en de regiosecretarissen economie en een groep van onafhankelijke experts uit de markten wetenschapswereld.

De kantorenmarkt is een markt die sterk in ontwikkeling is en door zijn grilligheid lastig te voorspellen. Belangrijke **trends**, zoals door Stec benoemd in de Behoefteraming, zijn:

- 1) De doorontwikkeling van het Nieuwe Werken;
- 2) Opkomst van flexkantoren en business centers met flexibele verhuur van kleinschalige units;
- 3) Opkomst van niches zoals creatieve industrie, zorg economie, topsectoren, multimedia, opkomst van kennisintensieve zzp'ers etc.;
- 4) De toenemende vraag naar echte centrumlocaties met een dubbele bereikbaarheid voor verschillende typen gebruikers: kantoren én wonen én horeca;
- 5) De verregaande concentratietendens op de kantorenmarkt door fusies, schaalvergroting en efficiëntie maatregelen;
- 6) Kwalitatieve trends in de arbeidsmarkt: verkantoring van bedrijfsruimtegebruikers, de groei in ZZP'ers, vermindering van werkgelegenheid in middenkader als gevolg van automatisering

Mede als gevolg van deze trends is de kwantitatieve en kwalitatieve behoefte aan kantoorruimte lastig te voorspellen. Over de gewenste locaties bestaat meer duidelijkheid.

2.1 Belangrijkste uitkomsten Behoefteraming

Kwantitatief voldoende voorraad

De toekomstige vraag naar kantoren in Zuid-Holland kent een grote bandbreedte (tussen 1,6 miljoen en 4 miljoen m² tot en met 2030) met een minimum en maximum scenario, afhankelijk van de ontwikkeling van het kantoorquotiënt (aantal m² per werkzame persoon). Dit is een heel bepalende factor, maar tevens lastig te voorspellen. Maar zelfs bij het maximale scenario is de huidige kantorenvoorraad in Zuid-Holland kwantitatief genoeg om in de toekomstige vraag te voorzien (zie bijlage B).

Kwalitatieve mismatch vraag – aanbod

De behoefte aan grootstedelijke toplocaties en (in mindere mate) centrum/stationslocaties neemt toe. Ov-knooppuntlocaties met goede autobereikbaarheid houden een beperkte behoefte. De behoefte aan (monofunctionele) snelweglocaties en kantoren op bedrijventerreinen neemt af. Veel van de bestaande voorraad en plancapaciteit bevindt zich echter op deze laatste locaties.

Beperkte invloed verplichting energielabel C in 2023

In de behoefteraming is rekening gehouden met de verplichting dat alle kantoren in 2023 het energielabel C moeten hebben. Dit leidt echter niet tot een grote vervangingsvraag en daarmee hogere behoefteraming. Op courante locaties is verduurzaming naar energielabel C aantrekkelijk en betrekkelijk eenvoudig te faciliteren. Het eventueel in de toekomst verder aanscherpen van de duurzaamheidsprestaties van bestaande kantoren kan wel gevolgen hebben die nu nog niet meegenomen en te overzien zijn.

Kantorenmarkt is grillig en wordt steeds tweekoppiger

De in hoofdstuk 2 genoemde trends maken dat de kantorenmarkt grillig is en lastig te voorspellen. Een uitgebreide doorkijk na de periode tot 2030 (tot bijv. 2050) is in deze behoefteraming dan ook weinig zinvol gebleken. Wel is duidelijk dat de kantorenmarkt steeds tweekoppiger wordt, waarbij aan de ene kant toevoeging van kwalitatief goed en modern aanbod van kantoorruimte nodig is op de toplocaties in Zuid-Holland omdat hier een tekort is en aan de

andere kant te veel incourant aanbod en plancapaciteit is op minder courante plekken.

2.2 Aanbevelingen Stec

- 1) Heroverweeg het huidige concentratiebeleid met 13 gelijkwaardige locaties en versterk de kantorenmarkt met een duidelijke hoofdstructuur die recht doet aan de tweekoppigheid in de kantorenmarkt (zie afbeelding 1). Geef daarbij meer ruimte voor uitbreiding voor de toplocaties, beperkte uitbreiding voor kleinschalige, lokale vraag en dringen overaanbod en plancapaciteit op locaties met (sub)regionale reikwijdte terug;
- 2) Focus minder op nieuwbouw ten faveure van de bestaande kantorenvoorraad en transformatie;
- 3) Stap voor stap terugdringen ongewenste planvoorraad én bestaande meters;
- 4) Overweeg vooral indirect te sturen op leegstand (sturen op beperking van planologische ruimte) en grijp alleen in als de leegstand zodanig is dat er negatieve effecten optreden zoals verloedering van de omgeving;
- 5) Ondersteun regio's en gemeenten met kennis over instrumenten in hun kantorenbeleid op een aantal opgaven die moeten leiden tot een gezonde en sterke kantorenmarkt;
- 6) Zorg voor flexibiliteit en adaptiviteit in het kantorenbeleid, o.a. door goede monitoring.

Afbeelding 1

Zie bijlage A voor nadere uitwerking

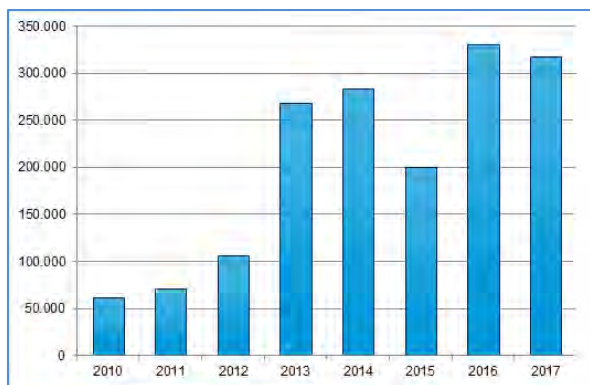
3. Het huidige kantorenbeleid en noodzaak tot actualisering

De hoofdlijnen van het huidige kantorenbeleid dateren uit 2014 en zijn gericht op: concentreren van kantoren op de juiste plek, reduceren van plancapaciteit op kansarme plekken en bevorderen van herbestemming en transformatie van leegstaande kantoren. Het streven is te komen tot een goede kwalitatieve en kwantitatieve match van vraag en aanbod van kantoren en de provincie heeft hiervoor de regio's gevraagd een regionale kantorenvisie op te stellen op basis van vooraf door de provincie aangegeven uitgangspunten.

De in 2014 gemaakte keuzes zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op de in 2013 gehouden 'Behoefteraming kantoren' en het locatiebeleid met als uitgangspunt dat kantoren in beginsel ontsloten moeten zijn met hoogwaardig OV (o.a. Stedenbaan). Daarnaast is bij de keuze van de kantorenconcentratielocaties rekening gehouden met bestaande bestuurlijke afspraken met betrekking tot A4/W4 (Zoeterwoude), HOV-net (Leiderdorp) en met Amstelwijk Dordrecht als uitwijklocatie (naast Dordrecht CS waar uitbreidingsruimte vanwege externe veiligheid beperkt is). In totaal zijn er op dit moment in het provinciale kantorenbeleid 13 kantorenconcentratielocaties. Harde bestemmingsplannen op deze locaties hebben in het huidige provinciale kantorenbeleid voorrang boven andere bestemmingsplannen voor kantoren. Daarnaast zijn binnen de regionale kantorenvisies nog nieuwbouwmogelijkheden op ca. 25-30 regionaal geprioriteerde locaties/projecten.

Dit beleid heeft ertoe geleid dat de afgelopen jaren al het nodige aan plancapaciteit voor nieuw kantoren is geschraapt (zie bijlage C) en er ook al veel kantoren zijn getransformeerd naar andere functies.

Per jaar het aantal onttrokken m² kantoren (sloop en transformatie) in Zuid-Holland 2012-2017*

* Voorlopige cijfers

Uit de Behoefteraming blijkt echter dat er nog steeds een overmaat aan plannen en bestaande voorraad op incurante locaties is. In de provincie zijn we met alle betrokken partijen op weg naar een gezonde kantorenmarkt, maar we zijn er nog niet. In de besprekpunten worden voorzetten gedaan voor aanpassing van provinciaal beleid om te komen tot een gezonde kantorenmarkt en goede kwantitatieve en kwalitatieve balans tussen vraag en aanbod.

4. Besprekpunten

1. Wordt het advies van Stec om van 13 kantorenconcentratielocaties te gaan naar een hoofdstructuur kantoren ondersteund?

De provincie is voornemens om mee te gaan met het advies en de omslag te maken van 13 kantorenconcentratielocaties naar de voorgestelde hoofdstructuur kantoren. Dit sluit beter aan bij de huidige kantorenmarkt en biedt meer mogelijkheid om te differentiëren in beleid, afhankelijk van de behoefte.

De provincie gaat nog na wat dit gaat betekenen voor bestaande kantorenconcentratielocaties die in de categorieën provinciale resp. regionale reikwijdte vallen (zie bijlage A) van de hoofdstructuur ((fors) schrappen).

2. Wat moeten de kaders worden voor de actualisering van de regionale kantorenvisies worden?

Kwantitatief:

Welk scenario of welk aantal m² moet worden gehanteerd?

Het verschil tussen het minimale en maximale scenario is behoorlijk groot en wordt vooral veroorzaakt door de verschillende uitgangspunten met betrekking tot het toekomstig kantoorquotiënt (het aantal m² kantoorruimte per werkzame persoon). Hoewel het kantoorquotiënt de laatste 5 jaar redelijk constant is gebleven, is de verwachting dat er in de toekomst nog wel een afname van het kantoorquotiënt zal zijn. De provincie wil dan ook uitgaan van het gemiddelde van de scenario's, maar door middel van monitoring wel kijken of de praktijk dichterbij het minimale of maximale scenario ligt om zo eventueel te komen tot tussentijdse bijstelling;

Kwalitatief:

A) hoe zorgen we ervoor dat er voldoende, kwalitatief goede ruimte is op de toplocaties in Den Haag en Rotterdam?

Dit is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid voor die gemeenten zelf, maar de provincie wil wel in gesprek om te kijken hoe de verschillende gewenste functies op die toplocaties (o.a. ook wonen) zich tot elkaar verhouden en in de kaders voor de regionale kantorenvisies ervoor

zorgen dat m² die op die locaties nodig zijn niet landen op plekken waar dat niet of minder gewenst is;

B) minder focus op nieuwbouw maar meer inzetten op vernieuwing van incourant vastgoed op courante locaties.

Wat betekent dit voor de bruikbaarheid van bestaande panden, welke leegstand is nog bruikbaar en wie heeft welke rol bij de aanpak van leegstand. Bij de aanvaarding van de huidige kantorenvisies is vooral gekeken of de visies pasten binnen de kwantitatieve kaders van de provinciale Visie Ruimte en Mobiliteit. Het kwalitatieve onderdeel van regionale aanpak van leegstand en courant houden/maken van bestaande voorraad is beschouwd als 'groei-model'. In de kaders voor de actualisatie van de regionale kantorenvisies wil de provincie daar meer aandacht voor vragen;

C) Zijn lokale/kleine kantoren (< 1.000 m²) een provinciaal belang of krijgen gemeenten hier eigen bewegingsruimte voor en moeten alle gemeenten dan meedoen met de regionale visies?

De provincie overweegt om gemeenten meer eigen afwegingsruimte te geven voor lokale/kleine kantoren wanneer een eindgebruiker in beeld is en/of slechts enkele objecten mogelijk gemaakt worden in een bestemmingsplan. Deze hoeven dan geen onderdeel uit te maken van de regionale kantorenvisies. De kwantitatieve ruimte die hiervoor is opgenomen in de behoefte-raming wordt wel verrekend met de kwantitatieve ruimte die beschikbaar is binnen de regionale kantorenvisies. Aandachtspunt hierbij is ook dat het niet opnemen van bestemmingsplannen voor kleine/lokale kantoren in een regionale visie betekent dat er ook geen aanvaarding door de provincie plaats vindt en geen provinciaal akkoord op doorlopen van trede 1 van de Ladder voor duurzame verstedelijking. Gemeenten moeten voor nieuwe bestemmingsplannen dus nog wel de behoefte aantonen middels het doorlopen van de Ladder voor duurzame verstedelijking;

D) Moeten kantorenvisies elke 3 jaar geactualiseerd worden of kan de looptijd langer worden?

De provincie kan zich voorstellen dat de looptijd verlengd wordt naar bijv. 5 jaar. Het hele traject van behoefte-raming, kaders stellen en regionale kantorenvisies actualiseren heeft zo'n lange doorlooptijd dat bij een actualisering na 3 jaar meteen na aanvaarding van de regionale visies alweer met het traject voor actualisering gestart moet worden. Ook hierbij is het wel zaak om de vinger aan de pols te houden, mochten zich echt grote tussentijdse ontwikkelingen op de kantorenmarkt voordoen. Daarnaast is het wenselijk om wel tussentijds een update te maken van de stand van zaken van de uitvoering van de regionale visies;

E) Moet er meer ruimte gegeven worden om algemene kantoren te vestigen in leegstaande bedrijfskantoren of krijgt vestiging in centra / kantorenlocaties voorrang?

Dit is een lastig dilemma. Aan de ene kant kan met een algemeen kantoor in een leegstand bedrijfskantoor mogelijk lastig te bestrijden leegstand aangepakt worden. Anderzijds is het de vraag of dit niet ten koste gaat van noodzakelijke bedrijfsruimte en het functioneren van het bedrijventerrein en niet ten koste gaat van centra en/of andere kantorenlocaties waar zo'n kantoor zich anders zou vestigen. Daarbij hangt het er ook vanaf of op een andere kantorenlocaties makkelijker een andere functie te plannen is. De provincie wil graag kijken of en hoe hierbij maatwerk te leveren is.

F) Moeten de toekomststrategieën zoals door Stec aan een groot aantal kantorenlocaties gegeven, overgenomen worden?

Op basis van de confrontatie van vraag en (plan en bestaand)aanbod geeft Stec in de Behoefteraming voor een groot aantal kantorenlocaties een indicatieve toekomststrategie in termen van balans, herbestemming, toevoegen dan reductie van plancapaciteit. Wij herkennen ons in deze richtinggevende strategieën en stellen voor dat de regio's deze verder beoordelen en uitwerken in bij de actualisering van hun regionale kantorenvisies.

G) Hoe wordt bereikt dat kantorenvisies adaptief/flexibel kunnen inspelen op actuele ontwikkelingen?

Hiervoor zijn meerdere mogelijkheden, bijv. onderprogrammering tot 80% zodat ruimte blijft voor toevoeging van goede, nieuwe plannen, een goede monitoring waardoor tijdig bijgestuurd kan worden als de ontwikkelingen hier om vragen of een tussentijdse update van de regionale visies om met elkaar te bespreken of de visies nog actueel en adequaat zijn. De provincie gaat graag met regio's in gesprek om dit nader uit te werken en te bezien welke mogelijkheid de voorkeur heeft.

3. In hoeverre is bestrijding van (veelal structurele) leegstand belangrijker dan toevoegen van gewenste nieuwbouw?

Aan de provincie is door Stec het advies gedaan om vooral indirect te sturen op leegstand en dit te doen door te sturen op beperking van de planologische ruimte voor nieuwbouw. Aan de andere kant wordt ook gesignaleerd dat nu kansen gemist worden omdat er op de toplocaties in Zuid-Holland onvoldoende kwalitatief goede kantoren zijn om aan de vraag te voldoen. De provincie wil de toplocaties in Zuid-Holland niet op slot zetten ondanks leegstand en overaanbod elders, maar wil wel het gesprek aangaan om te kijken hoe ongewenste leegstand binnen gemeenten en/of regio's teruggedrongen kan worden. Op minder goede locaties is de provincie voornemens om, met de nieuwe kantorenhoofstructuur, de kraan voor het toevoegen van nieuwe kantoren verder dicht te draaien.

4. Visie op relatie met wonen en mobiliteit

Hoe komen we op termijn naar integrale visies op relatie tussen wonen, werken en mobiliteit? In steeds meer regio's ziet de provincie dat de relatie tussen wonen, werken en mobiliteit steeds meer gelegd wordt. In sommige regio's gebeurt dit omdat het dringen is om de schaarse ruimte en de druk op transformatie van kantoren naar wonen heel hoog is (soms zelfs ten koste van goede kantorenlocaties). In andere regio's is er voor verschillende functies (kantoren, detailhandel, soms ook wonen) een teveel aan m2 en plannen is. De provincie vindt het goed om deze verschillende functies, en de bereikbaarheid ervan, meer in samenhang met elkaar te bezien. Het daadwerkelijk komen tot integrale visies zal de nodige tijd en inspanning vragen, maar is wel iets om op termijn naar te streven. De provincie gaat graag met de regio's in gesprek hoe we hier gezamenlijk invulling aan kunnen geven en is bereid om hier nader onderzoek naar te doen.

5. Flankerend beleid

Op dit moment zet de provincie vooral via het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik in op het terugdringen van leegstand en schrappen van plancapaciteit van kantoren:

Aanpak leegstand (monofunctionele) kantoorlocaties, met op dit moment pilots op Goudse Poort en Rivium;

Plan capaciteit kantoorbestemmingen wegbestemmen: op verzoek van gemeenten helpen met wegbestemmen van plan capaciteit en creëren van voorzienbaarheid om planschade te voorkomen.

Daarnaast pleegt de provincie inzet op het onderwerp 'Kennis en Informatie'. In 2016 is een Masterclass over een aantal actuele kantorenonderwerpen en een kennisbijeenkomst voor beleidsmedewerkers kantoren van de 11 grotere kantorengemeenten in Zuid-Holland georganiseerd. In 2017 is de behoefteanalyse Kantoren Zuid-Holland uitgevoerd en jaarlijks wordt de Monitor Kantoren op verzoek van de provincie door Stec adviesbureau opgesteld.

Is er behoefte aan meer/andere ondersteuning door de provincie?

Nagedacht wordt in ieder geval over het verzoek van regio's en gemeenten om op basis van de informatie die in het kader van de Behoeftanalyse is verzameld, een monitoringsinstrument te ontwikkelen zodat regio's en gemeenten zelf de voortgang t.a.v. plan capaciteit en transformatie kunnen monitoren. Daarnaast gaat de provincie kijken naar de effectiviteit van de inzet van juridische-/ruimtelijke ordeningsinstrumenten, zoals veegplannen of het werken met limitatieve plantitels.

Bijlage A: Voorstel hoofdstructuur kantoren provincie Zuid-Holland

Reikwijdte	Strategie	Locaties	Saldo (behoefte-planaanbod *1.000 m ² wo)
(Inter)nationaal	Groei	Grootstedelijke toplocaties / centrumlocaties, Den Haag (Nieuw Centraal, Nieuw Centrum, Beatrixkwartier, Utrechtsebaan en binnenstad) Rotterdam CBD ¹ (Central District, incl. Centrum – Blaak).	Circa +600.000 m ² wo
Provinciaal	Afname planaanbod én beperkte groei op enkele locaties	OV-knooppuntlocaties ² en centrum/stationslocaties, Leiden Centraal (en (deel) binnenstad), Kop van Zuid (Rotterdam), Rotterdam Alexander, Spoorzone Gouda (en (deel) binnenstad), Schieveste (Schiedam), Spoorzone Delft Centraal, Rokkeveen Campus (Zoetermeer), Schil-West (Dordrecht) en Nieuw-Laakhaven HS (Den Haag)	Circa - 150.000 m ² wo
Regionaal	Fors verdunnen (afname planaanbod én bestaand aanbod)	Snelweglocaties, ov-knooppuntlocaties en overige, zoals Brainpark (Rotterdam), Fascinatio (Capelle aan den IJssel), Vijfsluizen (Vlaardingse), Amstelwijk (Dordrecht), NS Station Rijswijk, Plaspoelpolder (Rijswijk), Meerburgpolder (Zoeterwoude), Stationsomgeving Zwijndrecht, Bleizo (Lansingerland), Vierzicht (Leiderdorp), Stationsomgeving Alphen aan den Rijn, Stationsgebied Gorinchem, Stationspark Sliedrecht, Zoetermeer Afrikaweg/Boerhaavelaan et cetera	Circa - 300.000 m ² wo
Lokaal	Verdunnen	Kleinschalige kantoorroimte (in bestemmingsplannen) in kleinere kantoorgemeenten en/of op bedrijventerreinen	Circa - 50.000 m ² wo

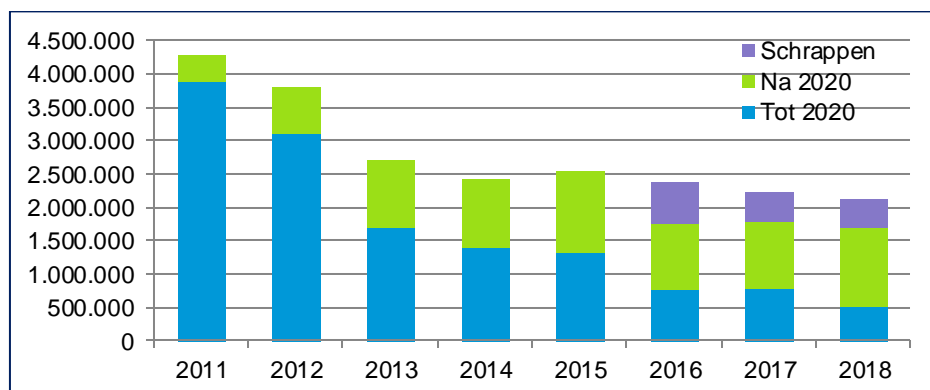
Bijlage B: Ontwikkeling naar gewenste kantorenvoorraad in 2030, incl. afname t.o.v. 2017 (*1.000m² wo)

Regio	Totale voorraad in gebruik 2017	Voorraad 2030 incl. 5% leegstand			
		Voorraad 2030 incl. 5% leegstand		afname voorraad	
		Maximaal Scenario	Minimaal Scenario	Maximaal Scenario	Minimaal Scenario
Holland Rijnland	1.289	1.256	1.119	-33	-170
Midden-Holland	606	492	424	-114	-182
MRDH	11.495	10.656	9.576	-839	-1.919
Zuid-Holland Zuid	1.175	1.097	986	-78	-189
Totaal	14.565	13.501	12.105	-1.064	-2.460

¹ CBD = Central Business District

² Het gaat hier om OV-knooppuntlocaties die zowel per intercity én per auto uitstekend bereikbaar zijn (<5 min snelweg)

Bijlage C: Overzicht ontwikkeling plancapaciteit kantoren 2011-2018, Zuid-Holland

Bijlage D: Overzicht van gevoerde overleggen en uitgevoerd onderzoek

Overleggen

- Ambtelijk en Bestuurlijk Regionaal Economisch Overleg MRDH, Midden-Holland, Holland Rijnland en Zuid-Holland Zuid
- Bestuurlijk Overleg Economie Zuid-Holland (BOEZHD)
- Zes bijeenkomsten met de Klankbordgroep Kantoren met vertegenwoordigers van de grootste kantorengemeenten in Zuid-Holland
- Drie bijeenkomsten met het Expertpanel Kantoren, bestaande uit een onafhankelijke groep van experts uit de markt en wetenschapswereld.
- Interne Klankbordgroep PZH, bestaande uit medewerkers van de sectoren/concernopgaven Ruimte, Mobiliteit, Verstedelijkingsopgave en Omgevingsvisie
- Themasessie Gedeputeerde Staten

Uitgevoerd onderzoek

- Behoefteraming kantoorruimte Zuid-Holland Stec Groep, december 2017